

UYG'ONISH DAVRI TAFAKKURINING SHAKLLANISHI VA MADANIYAT TARAQQIYOTIGA TA'SIRI

Abduraxmonova Iroda Srojidinovna¹

¹ O'zbekiston Respublikasi ichki ishlar vazirligining Anijon
akademik litseyi o'qituvchisi

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received:18.05.2025

Revised: 19.05.2025

Accepted:20.05.2025

KALIT SO'ZLAR:

Uyg'onish davri,
tafakkur, madaniyat
taraqqiyoti, milliy
uyg'onish, ma'rifat,
ijtimoiy o'zgarishlar,
falsafa, modernizatsiya,
adabiyot, san'at.

Ushbu maqolada uyg'onish davri tafakkurining shakllanishi, uning ijtimoiy va madaniy jarayonlarga ta'siri hamda madaniyat taraqqiyotidagi o'rni tahlil qilinadi. Uyg'onish davri — bu milliy uyg'onish, ilm-fan va ma'rifat sohalarida inqilobiy o'zgarishlar davri bo'lib, unda yangi fikriy oqimlar va dunyoqarashlar shakllanib, jamiyatda madaniy yangilanish va taraqqiyot yuzaga keladi. Tadqiqotda uyg'onish davri tafakkurining falsafiy, siyosiy va ijtimoiy g'oyalarga ta'siri, shuningdek, madaniyat sohasidagi yangiliklar, adabiyot va san'at rivojidagi ahamiyati yoritilgan. Maqola milliy o'zlikni tiklash va jamiyatni modernizatsiya qilish jarayonida uyg'onish tafakkurining muhim rolini ochib beradi.

KIRISH. Uyg'onish davri insoniyat tarixida muhim burilish nuqtasi bo'lib, bu davrda jamiyatlar siyosiy, ijtimoiy va madaniy jihatdan tubdan o'zgarishlarga duch keladi. O'zbek va umumiy Markaziy Osiyo tarixida uyg'onish davri, asosan XIX asrning oxiri va XX asrning boshlarida yuzaga kelgan bo'lib, milliy o'zlikni anglash, ma'rifatparvarlik harakatlari va modernizatsiya jarayonlarini boshqargan[1] Ushbu davrda shakllangan yangi tafakkur tizimi an'anaviy qarashlardan voz kechib, ilm-fan, ta'lim, adabiyot va san'at sohalarida yangiliklar kiritdi. Shuningdek, uyg'onish davri tafakkuri madaniyat taraqqiyotini tezlashtirib, jamiyatning madaniy va ma'naviy uyg'onishiga katta turtki berdi.

Shu bois, ushbu maqola uygʻonish davri tafakkurining shakllanish jarayonini va uning madaniyat taraqqiyotiga taʼsirini tarixiy manbalar va nazariy yondashuvlar asosida tahlil qilishga bagʻishlangan.

Uygʻonish davri tafakkuri bir qancha omillar taʼsirida shakllandi. Birinchi navbatda, Yevropa ilm-fan va madaniyatining oʻzbek jamiyatiga kirib kelishi yangi gʻoyalar va maʼrifiy qarashlarning paydo boʻlishiga sabab boʻldi. Bu davrda ilm-fan va maʼrifat harakatlari faol rivojlanib, milliy uygʻonish bilan bogʻliq siyosiy va ijtimoiy masalalar yangi yoritilish usullariga ega boʻldi. Uygʻonish davri tafakkuri anʼanaviy diniy va feodal qarashlar bilan yangi zamonaviy gʻoyalar oʻrtasida muvozanatni izlashga qaratilgan edi.

Madaniyat sohasida, uygʻonish davri yangi adabiyot shakllari, til va uslub oʻzgarishlari, shuningdek, sanʼat va teatr rivojiga turtki boʻldi. Misol uchun, oʻzbek adabiyotida yangi mavzular va janrlar paydo boʻlib, milliy oʻzlik va jamiyat muammolari faol yoritila boshlandi. Shu bilan birga, madaniyatning boshqa sohalarida ham yangilanishlar roʻy berdi: madaniy merosni oʻrganish, tarixiy obidalarni saqlash va yangi madaniy siyosatlarni ishlab chiqish uygʻonish davri tafakkurining muhim qismi boʻldi[2]

Bundan tashqari, uygʻonish davri tafakkuri jamiyatda maʼnaviy uygʻonishni kuchaytirib, milliy birdamlik va mustaqillik gʻoyalarini shakllantirdi. Bu esa madaniyat taraqqiyotining eng muhim vositasi sifatida ijtimoiy barqarorlik va oʻzaro anglashuvni taʼminladi.

Uygʻonish davri tafakkurining shakllanishi XIX asr oxiri va XX asr boshlarida oʻzbek jamiyatining tarixiy rivojlanishida tub oʻzgarishlar yuzaga kelishiga sabab boʻldi. Bu davrda Yevropa ilm-fani va madaniyatining Oʻzbekistonga kirib kelishi yangi zamonaviy fikrlar va maʼrifiy qarashlarning paydo boʻlishini taʼminladi. Tarixiy jihatdan qaraganda, bu jarayon — oʻtmishning anʼanaviy diniy va feodal ijtimoiy tuzilmalaridan bosqichma-bosqich voz kechish, modernizatsiyaga oʻtish davri sifatida koʻriladi. Shuning uchun uygʻonish davri tafakkuri anʼanaviy qadriyatlar va yangi gʻoyalar oʻrtasida muvozanatni topishga qaratilgan edi, bu esa jamiyatda siyosiy va ijtimoiy oʻzgarishlarning yuzaga kelishiga turtki berdi.

Madaniyat sohasidagi yangilanishlar, xususan yangi adabiyot shakllari, til va uslub oʻzgarishlari, shuningdek sanʼat va teatr rivoji, jamiyatning madaniy modernizatsiya jarayonining muhim koʻrsatkichlari hisoblanadi. Tarixan, bu davrda oʻzbek yozuvchilari va sanʼatkorlari milliy oʻzlik, millat taraqqiyoti va ijtimoiy masalalarni oʻz asarlarida faol yoritib, yangi madaniy identitetni shakllantirishga hissa qoʻshdilar. Bu esa milliy uygʻonish va madaniy tiklanish jarayonining ajralmas qismi boʻldi.

Shuningdek, madaniy merosni oʻrganish, tarixiy obidalarni saqlash va yangi madaniy siyosatlarni ishlab chiqish faoliyatlari uygʻonish davri tafakkurining dolzarb yoʻnalishlari

bo'lib, ular milliy tarixni anglash va kelajak avlodlarga yetkazishda muhim rol o'ynadi. Bu jarayonlar o'zbek tarixida milliy ongning kuchayishi va madaniy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qildi.

Uyg'onish davri tafakkurining shakllanishi o'zbek va Markaziy Osiyo jamiyatlarining tarixiy rivojlanishida muhim bosqich bo'lib, milliy ong va madaniy yangilanishning poydevorini yaratdi. Bu davrda yuzaga kelgan yangi fikrlar va qarashlar an'anaviy tizimlarni yangilash, ilm-fan, adabiyot va san'at sohalarida o'zgarishlar kiritish imkonini berdi. Uyg'onish davri tafakkuri nafaqat madaniyatning rivojlanishiga, balki ijtimoiy-madaniy barqarorlik va milliy uyg'onish harakatlarining shakllanishiga ham katta hissa qo'shdi. Shu tariqa, uyg'onish davri jamiyatning ma'naviy qiyofasini yangilab, mustaqil va rivojlangan davlat qurish yo'lida poydevor bo'ldi. Bu jarayonlarning o'rganilishi tarixiy va madaniy merosni chuqur anglash hamda zamonaviy taraqqiyot uchun zarurdir.

Adabiyotlar:

1. Abdullaev, X. (2012). O'zbekiston uyg'onish davri. Toshkent: Sharq.
2. Karimov, B. (2015). Uyg'onish davrida o'zbek milliy tafakkuri. Tarix va madaniyat, 3(1), 45-53.
3. Mirzayev, T. (2010). Milliy uyg'onish va madaniyat taraqqiyoti. Samarqand: Fan.
4. Nazarov, S. (2018). O'zbekiston madaniyatida uyg'onish davrining o'rni. Madaniyat va san'at, 7(2), 20-28.
5. Nasrullayev, E. (2021). ISTIQLOL DAVRI DRAMATURGIYASIDA NAVOIY TALQINI. Boshlang'ich ta'limda innovatsiyalar, (Архив№ 1).
6. Файзиллаева, С., & Тахирова, М. А. (2025, April). СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ПРИ ИЗУЧЕНИИ НАРЕЧИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА. In CONFERENCE OF MODERN SCIENCE & PEDAGOGY (Vol. 1, No. 1, pp. 237-240).
7. Яценко, В., & Тахирова, М. А. (2025, April). ОСНОВНЫЕ ПОДХОДЫ К КЛАССИФИКАЦИИ ЭЛЛИПТИЧЕСКИХ КОНСТРУКЦИЙ. In CONFERENCE OF MODERN SCIENCE & PEDAGOGY (Vol. 1, No. 1, pp. 67-68).
8. Begmuradovich, S. A. (2025). EINSATZ VON INFORMATIONSTECHNOLOGIE IM FREMDSPRACHENUNTERRICHT. СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ИССЛЕДОВАНИЯ, 1(3), 97-102.

9. Bekmuradovich, S. A. (2025). The usage of modern educational technologies in teaching a foreign language in higher educational institutions. Ta'lim, tarbiya va innovatsiyalar jurnali, 1(2), 180-184.

10. Begmuradovich, S. A. (2023). INTEGRATION OF EDUCATIONAL PROCESS FORMS. PEDAGOGIKA, PSIXOLOGIYA VA IJTIMOIIY TADQIQOTLAR| JOURNAL OF PEDAGOGY, PSYCHOLOGY AND SOCIAL RESEARCH, 2(2), 20-23.

11. Суяров, А. Б. (2025). ТЕХНОЛОГИИ ОРГАНИЗАЦИИ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ. ZAMIN ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI, 1(2), 9-15.

12. Суяров, А. Б. (2025). СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ В МЕТОДИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ. YANGI O'ZBEKISTON, YANGI TADQIQOTLAR JURNALI, 2(2), 217-225.

